

C. GOOS.

Profil af en Lærer- og Forfattervirksomhed.

Af Frantz Dahl.

I.

Vi vare en lille Kreds juridiske Studenter, som indbyrdes, i vor særlige Argot, halvt spøgende, halvt alvorlig kaldte Professor Goos »Kongen« eller »den gamle Konge«. Ikke fordi han var saa gammel endda, en Mand født den 3dje Januar 1835, var jo den Gang — Midten af Firserne og deromkring — ingen Olding, men han stod for os som Hovdingen, som den, der er et Hoved højere end alt Folket. Han var det retsvidenskabelige Fakultets Senior og *summus juris consultus*. Fakultetet selv regnede ham som sin Førstemand, Videnskabsmændene, Dommer- og Sagsførerstanden, hele den juridiske Verden saa i ham den store Lærer og Lærde. Ἀρχὸν αὖ μέγ' ἄριστος! Som saadan var Goos kaaret. Enstemmig og inappellabelt. *Ex opinione obligationis!* Selv de, der i bred Almindelighed betragtede Retsfilosofi som det ligegyldigste og orkesløseste af alt og særlig stillede sig kritisk i hvert Fald overfor visse Dele af Goos' almindelige Retslære, bøjede sig i Beundring for hans Tanke Skarphed og Dybde. Da en f. Ex. overfor Goos' Fremstilling af Familieretten med en Vending af Vald. Vedel*) gjorde gældende, at den stillede den positivt gældende danske Ret i Transparent som sædeligt Ideal, svarede en anden

*) »Tilskueren« 1887 S. 555.

med en let Tillæmpning af Aarestrup's Ord om Oehlenschläger:

Der er dog flere Kræfter i hans Bærme
end i de andres Første-Draaber!

Goos var den Opdrager, den studerende Ungdom skyldte sine dybeste Indtryk af juridisk Tænkning. Ogsaa for dem af os, for hvem Ørsted og Bornemann vare mere end blot Navne og Nedslagnings-Objekter i Lærebøgerne, var han den originale og selvstændige Forsker. Vi hørte af de ældre, læste os til og skønnede endelig selv, at han havde indledet en ny Æra i dansk retsvidenskabelig Litteratur, vi saa, at hans vigtigste Teorier og Læresætninger knæsattes af Teoretikerne, baade de jævnaldrende og de yngre, og adopteredes af Praxis. Hans særlige Fag vare Retskere og Strafferet, men disse vare kun Enklaver, omend store og betydningsfulde, i det omfattende Omraade, han beherskede. Han var den *universelle* Rets-Tænker.

Paa *Katedret* virkede Goos maaske mindst. Der stod Respekt om ham. Han kunde se noget utilnærmelig ud. Men hans skønne Hoved fængslede os. Skikkelsen var statelig — der flyder holstensk Bondeblod i Goos' Aarer —, Profilen kraftig, Mundens nedadbojede Linje robede høj Intelligens. Men hans Foredrag var ikke veltalende i Demosthenisk Forstand. Han kunde støde Sætningerne ud, ofte med Eftertryk paa Verber og Adverbier, der egentlig ikke syntes værdige til en saadan Udmærkelse, han kunde ligesom søge efter Udtrykkene for sin Tanke, men ramte stedse — som ogsaa i Samtale — Sommet paa Hovedet, slaaende og nye syntes hans Ord altid, selv om det var i kendt Farvand, Sejladsen foregik. Hos hver af Fakultetets Lærere fandt vi særlige Fortrin. En livfuld og ægte pædagogisk Begavelse var Matzen, hvis glimrende Ævner aldrig fik Tid og Ro til videnskabelig at udvikle sig, som de havde fortjent det, han nedlagde et stort Arbejde særlig i Gennemgangen af de skriftlige Opgaver, Deuntzer tiltalte os ved sin praktiske Tendens, sine konkrete Exempler, sit

Krav paa virkelig Forstaaelse, der ikke vilde lade sig nøje med en halvkvædet Vise, J u l. L a s s e n, den vennesele, altid overbærende, ved sin videnskabelige Alvor og Idealisme, sin hjærtelige og sympatetiske Interesse for »den enkelte«, og T o r p, den unge Formueretskerer, ved sin friske og radikale Tilbojelighed til at slaa til møre videnskabelige Gudebilleder og omstyrte de tilsyneladende solideste og mest belommurede Begreber. Og ved Siden af disse Førerer og Mesteren Goos, hvis aandelige Overlegenhed kunde knuge os, og hvis Strafferet, specielt enkelte Afsnit af Indledningen og den almindelige Del, ikke syntes skrevet for eller beregnet paa vore ringere Hjærner! Bedst som Docent var Goos vistnok ved sine Skriveøvelser. Han stillede Problemet skarpt og klart, belyste det i alle dets Forgreninger og Porer med en saa gennemtrængende Stringens og knusende Logik, at man overvældedes. Man kunde gribes af en forfærdende Følelse af egen svigtende juridisk Ævne, naar man havde hørt Goos gennemgaa et Spørgsmaal, man i sin Naivitet troede nogenlunde at beherske. Man syntes, man lige saa gjerne strax kunde opgive at studere et Fag, der ejede en Dyrker som Goos, men til hvis fulde Forstaaelse man selv aabenbart savnede saa væsentlige Forudsætninger! Ved den personlige Gennemgang af Opgaverne viste Goos sig hjælpsom og imødekommende. Han indlod sig gjerne i Samtale om og Drøftelse af de Spørgsmaal, hvortil Æmnet gav Anledning, og vakte derved Lyst til videregaaende Studier. Mange af Deltagerne i Goos' skriftlige Øvelser ville sikkert endnu mindes hans Randnoter til og endelige Dom over deres *specimina* — som Examinator og Bedommer i det hele var Goos velvillig og mild —, de kritiske Bemærkninger, han fremsatte om Behandling, Fremstilling og Stil, manede til Eftertanke og Selvprøvelse, til fornyet Stræben, ansporede til at yde det bedste. En Paavisning af en Uklarhed, en Vurdering af en citeret, kritikløst afskrevet Forfatter gav et gavnligt *avis* om først og fremmest at tænke selv og ikke blindt at sværge til nogen næsegrus Autoritetstro.

Allerede Goos' straalende akademiske Karriere maatte vække Beundring hos hans unge Tilhørere. 1851 var han bleven Student fra Borgerdydsskolen paa Kristianshavn, hvorfra han kunde mindes Mænd som N. B. Krarup, M. Hammerich, C. Berg og Cleophas Svenningsen, og han havde hjemført en Udmærkelse saavel ved Artium som ved 2den Examen Aaret efter. Omend hans Interesse alt i Drengenaarene havde været vaagen overfor sproglige Foreteelser og Ejendommeligheder, havde han ikke, som det ellers ofte er gaaet fremragende Retsdyrkere, vaklet i Valget af sit Studium: hans juridiske Kald stod ham klart. Ved Universitetet havde han følt sig mest tiltrukket af F. C. Bornemann og Andreas Aagesen, hvis Examinatorium over den danske Tingsret paa ham — som paa alle — efterlod et »uudsletteligt Indtryk«, saaledes at han begyndte at »ane Betydningen af en dyberegaaende videnskabelig Behandling« af Retten*). Embedsexamen var afsluttet 1857 med et hæderfuldt laud. — *præ ceteris* i Proces —, den da bestaaende praktiske Prøve med laud., slesvigske-juridisk Examen 1858 med Udmærkelse i alle Discipliner, og den 11te Oktober 1859 tilkendte det juridiske Fakultet (Bornemann, Gram, Aagesen og Nellemann) ham Universitetets Guldmedaille for en Prisopgave »Om Ægtefællernes Stilling i formueretlig Henseende efter vore ældre og nugældende Love« med en sjælden anerkendende Bedømmelse. Særlig udtalte Fakultetet sig med megen Varme om Afhandlingens omfangsrige *retshistoriske* Del. Fremstillingen af den ældre Ret og af Forholdet mellem den og det i Kristian den 5tes Danske Lov opstillede System var ikke blot klar og udtømmende, men indeholdt endog meget nyt, og deriblandt flere vigtige Bidrag til den rette Opfattelse af Forhold, som hidtil ikke havde været tilstrækkelig oplyste. Og som Prikken over i'et fremhævede Fakultetet, hvad der taler til Ære for dets Skarpsyn, at hele Afhandlingen vidnede — foruden om grun-

*) Goos om Aagesen i »Dagbladet« Nr. 250 for den 28de Oktobe 1879.

dige og omfattende Studier — om *et usædvanlig systematisk Talent* *), en Ævne, den unge Forfatter senere skulde lægge for Dagen som hidtil ingen anden i nordisk Retslitteratur. Samme Aar fik Goos det Hurligkarlske Rejsestipendium, han studerede i München, hvor han traf Maurer og hørte Bluntschli, som dog ikke gjorde noget dybere Indtryk paa ham, i Rom og Napoli, i Paris, hvor han følte sig tiltrukket af den mangesidige Lærde og Digter Édouard Laboulaye, og endelig i London, hvor han, ivrig og beundrende, studerede Stuart Mill, for Goos Forskeren *καὶ ἐξοχόν*, den Tænkter, han skylder mest, personlig og videnskabelig. 1860 havde Goos faaet kgl. Udnævnelse som Kancellist, en Stilling, han dog ikke kom til at beklæde: den 6te Oktober 1861 døde F. C. Bornemann, og om Valget af hans Efterfølger kunde der ikke herske Tvivl hos nogen, som kendte de forhaandenværende Æmner og Kræfter. Samtidig med C. G. Holck blev Goos 1861 beskikket til Lektor i det retsvidenskabelige Fakultet (Gram, Aagesen og Nellesmann), det følgende Aar udnævntes han til Professor ordinarius med Overtagelse af Bornemann's Fag, Almindelig Retslære, Strafferet og Folkeret. Universitetet havde her truffet den rette Mand, og hans Indtrædelse i Fakultetet skulde snart spores. Af hans Arbejdsfæller maatte Jurister som Gram og Nellesmann *videnskabelig* set staa ham fjærnere, Praktikeren Gram, det konkrete Retslivs Mand, den fortjenstfulde og kyndige Ordner og Bearbejder af Ørstedske Retstanker, og Nellesmann, Historiker af Lyst og Tilbøjelighed, ogsaa en udpræget praktisk Begavelse. Men i Aagesen traf han en beslægtet Natur. Fælles for dem bægge var Trangen til at gruble over Rettens Væsen, til at fordybe sig i og søge Forstaaelse af dens Grundproblemer, hos Aagesen mere koncentreret i hans evige Higen efter at komme paa Spor efter Formuerettens ledende Prin-

*) Jfr. Fakultetets Bedømmelse i G. Forchhammer's Indbydelsesskrift til Kongens Fødselsdag »Om Søvandets Bestanddele og deres Fordeling i Havet« (København 1859) S. LXIII--LXIV.

ciper, hos Goos udstrakt til i det hele at finde og udrede Sammenhængen mellem Rettens enkelte Dele, til at undersøge, hvorledes de enkelte Tapper i Retsmaskineriet ere forbundne, og hvorledes de glide ind i hinanden. Deres videnskabelige Ærgerrigheds Maal var det samme. De vilde føre deres Fædrelands Retsvidenskab videre frem. Selv efter Ørsted og Bornemann var der Lande at erobre. Smukt udfoldede det videnskabelige Samarbejde sig mellem de to Granskere. Uselvsk og unisundelig prøvede Aagesen de Teorier, den yngre Kollega og Ven fremsatte. Goos' Definition af Begrebet Rettighed som det retlig beskyttede sædelige Gode, hans Bestemmelse af det objektive Retsbrud akcepteredes af Aagesen*), det nye af Goos opstillede Rets-system skænkede han levende Opmærksomhed**), aabent erkendte han — særlig tiltalende med de ikke sjældne videnskabelige Prioritetsstridigheder in mente —, at hvis hans Opposition imod den gængse Lære om Overenskomsten eller Samtykket som specifikt Retsgrundlag for de tosidige Retshandler havde været berettiget, og hvis det var lykkedes ham at paavise et for alle Retshandler inter vivos fælles almengyldigt Synspunkt, der fjærnede de Vanskeligheder i Læren om Retshandlers Afslutning inter absentes, som hidtil havde vist sig uoverstigelige, skyldtes det for en væsentlig Del Goos' Medvirkning***). Hermed var Banen aaben for den Løfte-teori, der har udøvet saa stor Indflydelse i dansk Retslitteratur, og som takket være bl. a. Jul. Lassen's væglige Tilslutning og trods Opposition fra en saa fremragende retslærd som Francis Hagerup videnskabelig maa siges at være den herskende; det var en afgørende Eman-

*) A. Aagesen: Bemærkninger om Rettigheder over Ting, 1ste Række: om Retsbeskyttelsens forskjellige Udstrækning (København 1871) S. 3 med Note * og S. 20 Note **.

***) A. Aagesen: Indledning til den danske Formueret (København 1881) S. 15 o. ff.

****) A. Aagesen: Fortsatte Bemærkninger om Rettigheder over Ting, navnlig om Ejendomsrettens Begreb (København 1872) S. 31 Note **.

cipation fra det traditionelle romanistiske Viljesdogme, da Goos med genialt Skarpblik og Fremsyn pegede paa Principet om Tro og Loves Ubrødelighed, et Princip, som vistnok sejler det praktiske Retsliv adskillige Streger nærmere end Viljesteorien, der har de formelt logiske Grejer i Orden. Oftere udkastede han Tanker, som langt senere bleve diskuterede f. Ex. i tysk Litteratur og der næsten betragtedes som Columbus-Opdagelser, en Omstændighed, der kun bekræfter det Faktum, at de store Folk have eller i det mindste tillægge sig Ret til efter Forgødtbefindende at overse og lade upaaagtet, hvad de smaa Nationer præstere. Det er nærmest som Fængselsmand og Folkeretskyndig, at Goos har erhvervet sig europæisk Navn og Indflydelse.

Men var Goos' Paavirkning allerede paa Juristerne af det ældre Slægtled synlig og betydelig, blev den dog overtruffet af den, han udøvede paa sine jævnaldrende og den yngre Generation. Kiggede den unge Student sig om i Litteraturen, blot i den daglige Pligt-Litteratur, blev han til Mode omtrent som Manden med »Kannitverstan«, kun at »Kannitverstan« her var en Realitet: hvor han saa og hvor han fandt, var det Goos paa hver en Kant! Man gik f. Ex. i Lag med de vanskelige Undersøgelser i *Deuntzer's* Arveret om Beregningen af den længstlevende Ægtefælles Arv i Konkurrence med den afdødes Livsarvinger og opdagede, at den Opfattelse, Bogen forfægtede, og som Praxis følte sig tilfredsstillet ved, var, i ridderlig Fejde med Aagesen, begrundet af Goos i en Afhandling, der var en glimrende Prøve paa dens Ophavsmands overlegne Skarpsindighed, en Afhandling, der ikke indskrænkede sig alene til det specifikt arveretlige Problem, Forstaaelsen af Begrebet Broderlod, men udførlig udviklede et helt Afsnit af Privatrettens almindelige Del, Grundsætningerne om Retsreglers Ophør og Forandring*). I samme Egn af Retssystemet stødte man paa Goos'

*) »Om Beregningen af Ægtefællens Arv i Sammenstød med den afdøde Ægtefælles Livsarvinger efter L. 29. Decb. 1857« i »Ugeskrift for Retsvæsen« 1868 S. 849—912.

energiske Polemik mod den ældre Opfattelse af Loven som en Befaling; i Fortolkningslæren svore de fleste til Goos' objektive Teori i Modsætning til Scheel's subjektive og Deuntzer's subjektiv-objektive; den af Goos formulerede Sætning om Forholdet mellem den specielle og almindelige Lovregel blev oven i Købet senere af en enkelt Forfatter døbt »den Goos'ske Fortolkningsgrundsætning«. I Person- og Familieretten havde man fundet en Henviſning til en Afhandling af Goos om »Kvindens retlige Stilling i Danmark« i Georg og Edvard Brandes' »Det nittende Aarhundrede«*), og hans Indflydelse paa Formueretslæreren Aagesen's Efterfølger J. L. Lassen fremgik klart nok af dennes Obligationsret baade i Lofte-Akcept-Spørgsmaalet og i Erstatningslæren — man bed Mærke i det betegnende lille Træk, at Goos var den eneste Forfatter, der citeredes i *Texten* i hele Obligationsretten! —, man læste N. Lassen's fortrinlige Opsæt »Nogle Bemærkninger om Skadeserstatningspligtens Omfang«**) og glædedes ved at se, at denne skarpsindige Tænkere, hvis aarvaagne Skepsis overfor al god Systematisering og virkelighedsfjendsk Skematisering man kendte og skattede, kom til det Resultat, at det var Goos, der af alle var kommen Sandheden nærmest ved Bestemmelsen af det retlige Aarsagsbegreb.

Med spændte Forventninger paabegyndte man da Studiet af Goos' egne Værker og blev ikke skuffet. Man fandt i dem *den store Stil*. Det haardnakkede og indtrængende Tankearbejde, der havde fostret, baaret og helt igennem præget dem, vakte Beundring. Man bøjede sig for den logiske Kraft og imponerende Konsekvens, den sikre og overlegne Haand, der havde skabt og formet den mægtige Retsbygning, som var udtænkt, den videnskabelige Energi, der netop syntes at udfolde sig i rigest Flor ved Undersøgelsen af de intrikateste Problemer og Fortolk-

*) »Det nittende Aarhundrede« 1877 S. 1—37 og S. 69—89.

**) »Tidsskrift for Retsvidenskab« II (1889) S. 56 o. ff., særlig S. 72—74.

ningen af de mest komplicerede Lovregler — i Straffeloven bl. m. a. f. Ex. Bestemmelserne om Legemsfor nærmelserne og Bedrageri —, Vanskelighederne æggede netop Forfatterens Skarpsind og Fantasi. Aldrig slog han sig paa noget Punkt til Ro som hin romerske Konsul, der lod de hellige Høns drikke, naar de ikke vilde æde! »Forelæsninger over den almindelige Retskræ og »Den danske Strafferet« var det centrale i Goos' Skribentvirksomhed; men nær op til Centrum sluttede sig — foruden det monumentale Værk »A. S. Ørstedes Betydning for Moral- og Retsfilosofien samt Strafferetsvidenskaben« (I—II København 1904 og 1906) — en Række mindre Afhandlinger og Skrifter af vidtrækkende Betydning. Man læste f. Ex. i Letterstedt'ske Tidsskrift den aandfulde Universitetstale »Om Statsuniversiteter«^{*)} og sammesteds den mesterlige Afhandling »Den moderne Stat«^{**)}, som ogsaa burde have foreligget paa et Verdenssprog, i »Den nordiske Strafferet« (Nordisk Retsencyklopædi III. Almindelig Del København 1882. Speciel Del 1899) de tre nordiske Rigers Straffelovgivning i koncentreret Fremstilling. Goos' fremskudte Plads i europæisk Fængselsvidenskab gav sig et særlig markant litterært Udslag i hans Medarbejderskab ved *F r a n z v. H o l t z e n d o r f f* og *E u g e n v. J a g e m a n n*'s »Handbuch des Gefängniswesens« (I—II, Hamborg 1888), et Førsteforsøg i Europas Fængselslitteratur; han behandlede deri Storbritannien, de skandinaviske Stater og Rusland^{***)} og vandt den største Paaskønnelse ogsaa hos tyske Fagfæller^{†)}. I Straffeprocessen dominerede det ypperlige Universitetsprogram »Strafferetsplejens almindelige Grundsætninger. Ind-

*) »Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri« III (1880) S. 578—90.

***) L. e. IV (1881) S. 219—42, S. 308—30.

***) L. e. I. S. 293—344.

†) Jfr. f. Ex. Felix Stoerk: Franz von Holtzendorff. Ein Nachruf (Hamborg 1889): »Tritt hier auch der persönliche Antheil Holtzendorffs zurück hinter den für ein künftiges System der Deutschen Gefängniswissenschaft *grundlegenden* Ausführungen Jagemanns, Goos', Liszts u. A . . .«

ledning til en Forelæsning over den danske Straffeproces« (København 1878) og dets Fortsættelse »Den danske Straffeproces i Forhold til Strafferetsplejens Grundsætninger fra Chr. V.'s Lov til Nutiden« (sammesteds 1880); men han havde allerede slaaet til Lyd for moderne Principer i Strafferetsplejen i Afhandlingen »Nutidsspørgsmaal i Strafferetsplejen«^{*)} og fyndig taget til Gemæle mod Karl Binding's Angreb paa Lægmands-Elementet i Kriminalprocessen i Binding's Stridsskrift »Die drei Grundfragen der Organisation des Strafgerichts. Für Juristen und Nichtjuristen« (Leipzig 1876)^{**}). Fjærnere Centrum laa Behandlingen af den positive danske Statsret — af »Das Statsrecht des Königreichs Dänemark« (Marquardsen's »Handbuch des Oeffentlichen Rechts« Freiburg i. B. 1889, Nybearbejdelse Tübingen 1913; udgivet paa dansk som »Grundtræk af den danske Statsret« (København 1890)) er Henrik Hansen Hovedforfatteren — og en lejlighedsvis Virksomhed paa Biografiens Omraade, træffende og rammende Skildringer af A. W. Scheel (»Nutiden« Nr. 140 1879) og Aagesen (»Illustreret Tidende« XXI 1879), af M. H. Bornemann, F. C. Bornemann, Matzen o. a. i »Dansk biografisk Lexikon« og i »Tidsskrift for Retsvidenskab«, af Frederik Bruun og Bernhard Getz i »Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen og praktisk Strafferet^{***}), af Andræ og Krieger i Fabricius' og la Cour's »Danske Stormænd«. Mere periferisk og uden umiddelbar videnskabelig Betydning var Ledelsen af Udgivelsen af Værker vedrørende Universitetsforvaltningen, Universitetets Aarbøger, Retsregler og Legater. Overfor *Udlandet* stod Goos som Gesandten for dansk Retsliv. Han var selvskreven

*) »Det nittende Aarhundrede« 1876 S. 253—80, S. 313—45.

**) Jfr. Goos: Om Nævninger i »Ugeskrift for Retsvæsen« 1876 S. 1041—92. Jfr. J. Kreuger: »Goos contra Binding rörande de s. k. Schöffengerichte« i Christian Naumann's Tidsskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning XV 1878 1. Afd. (Stockholm 1878) S. 532—44.

***) L. c. XIII (1890) S. 2—12 og XXIV (1906) S. 233—40.

til at give Europa Meddelelser og Oplysninger om Lovgivning og Litteratur. I *Revue de droit international et de législation comparée* leverede han en fortræffelig Oversigt over de skandinaviske Retsforhold i det hele — de nordiske Juristmøder, Litteraturen og Lovgivningen — i Afhandlingen *Le mouvement scandinave en vue de la communauté du droit**), i »Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft« Beretninger om dansk Straffelovgivning, Proces og Videnskab**), i *Actes du congrès pénitentiaire international de Rome* en Fremstilling af Fængselsvæsenets Udvikling i Danmark fra 1840***) o. s. fr. Sammen med Krieger og Aagesen havde han været Udgiver af 3 Bind af F. C. Bornemann's »Samlede Skrifter«, med Nellesmann udgav han Holck's »Statsforfatnings- og Statsforvaltningsret«, med Evaldsen Aagesen's »Formueret« og »Forelæsninger over den romerske Privatret«, Medudgiver af »Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen og praktisk Strafferet« og den ene af de to danske Redaktorer af »Tidsskrift for Retsvidenskab«. Litterær Betydning havde endelig ogsaa Goos' betydningsfulde legislative Gærning, hans Ungdoms Arbejde for en Retsplejereform — hans Idealer i saa Henseende ere ikke blegnede med de hvide Haar — og hans Alderdoms Værk angaaende en Omdannelse af Straffelovgivningen †). Som en Mester stod Goos i Litteraturen. Men i Videnskaben kendes ingen Autokhtoner. Der var ogsaa Skribenter for ham. Og det Spørgsmaal rejste sig for hans Tilhører og Læser: Hvorledes er Goos' Stilling i Forhold til ældre dansk Litteratur og til europæisk Litteratur i det hele?

*) L. c. X (1878) S. 551—79, XII (1880) S. 425—38, XIII (1881) S. 340—56.

**) L. c. II (1882) S. 127—33, VI (1886) S. 266—78.

***) L. c. II 1 (Rom 1888) S. 278—310.

†) En af nærværende Forfatter udarbejdet udførlig *Goos-Bibliografi* vil foreligge i det første Nummer af »Ugeskrift for Retsvæsen« for 1915.

II.

1. I det 19de og 20de Aarhundredes danske Retslitteratur er der, bortset fra Retshistorien, som indtager en Plads for sig selv, tre Navne, som danne Skel og sætte Grænse: A. S. Ørsted, F. C. Bornemann og C. Goos. Med Ørsted som Bannerfører bragtes den juridiske Realisme til Højsædet. Hans dybtgaaende filosofiske Studier, særlig af Kant og Fichte, traadte ikke hindrende i Vejen for hans lige saa simple som geniale Opfattelse af Retsvidenskaben som en praktisk Videnskab, skarpere og rigligere end nogen anden paaviste han Betydningen af et nøje og gensidig befrugtende Forhold mellem Teori og Praxis, en Fundamentalsætning, vor Tid endnu altfor ofte er tilbøjelig til at lade gælde som en Papir-Doktrin. Af Stampé's Erklæringer havde han lært, og det praktiske Retsliv var den udtømmelige Kilde, hvoraf han øste, hans for den Tid sjældne Kendskab til europæisk, specielt tysk Litteratur gjorde ham ikke til en Fledføring af tysk Videnskab, men gav Stødet til, at han helt aabnede den Dør til Europa, hans Forgængere og samtidige allerhøjest havde holdt paa Klem. Overfor den hastig fremtrængende Hegelske Spekulation nedlagde Ørsted Vaabnene, den gamle Kantianer kunde ikke følge den nye Visdoms Angreb paa Kriticisismen og dens Skole. Om Ørsted's Beundring for Savigny har været medvirkende til hans Holdning overfor Hegel, faar staa hen; Divergenserne mellem Savigny og Hegel vare til syvende og sidst ikke saa afgørende, bortset fra den personlige Antagonisme, som maa- ske har lagt Sten i Vejen for et dybere videnskabeligt Samarbejde. De opererede, naar alt kommer til alt, med de samme Grundforestillinger, Savigny's »historiske« Syn forhindrede ham ikke, bundet som han var i Romanismens Lænker, i at miskende, undervurdere og fejldømme historiske Fænomener og Processer — i den Retning overbødes Mesteren vistnok af Mester-Eleven Puchta, i hvis Pandekter den uforfalskede Begrebsjurisprudens lyser —, og den reale Kærne i Hegel's Tanker fordunkledes altfor ofte af et

Skema eller Slagord, som i Virkeligheden kun var en Ramme, en Udtryksform eller Formel*), en Kendsgærning, der heller ikke maa lades ude af Betragtning ved Bedømmelsen af den Mand, som indledede det *spekulative Interregnum* i dansk Retsvidenskab. Om Gavnigheden eller blot Betydningen af dette Mellemspil ere Meningerne delte. Den endelige Dom herover er ikke fældet endnu, Tiden ligger maaske endnu for nær, om end en udførlig monografisk Behandling og Værdsættelse af Bornemann og hans Værk vilde være i høj Grad ønskelig.

Den Opgave, Frederik Christian Bornemann satte sig til Maal at løse, var at gennemføre en filosofisk Behandling af Retsvidenskabens. Han var vel ikke blind for det uhyre Fremskridt, der betegnedes ved Navnet Anders Sandoe Ørsted. Men han opfattede egentlig kun Ørsted som Afslutningen af en Periode, den dogmatisk-exegetiske, som den glimrende Praktiker, der ved sin exegetiske Virksomhed havde tilfredsstillet Videnskabens og det borgerlige Livs nærmeste Trang. Om han betragtede sin egen Virksomhed som en direkte Opposition mod Ørsted, er maaske tvivlsomt, men at han, der frakendte Ørsted Talent for spekulativ Tænkning, saa den som et *højere* Trin i Udviklingen, er i hvert Fald givet. Thi hin Periode, der af Bornemann selv benævnes som den positive Retsvidenskabs Udgangspunkt, maa efter Hegelsk-Heibergsk Tankegang repræsentere det underordnede endelige Udviklingstrin — — maaske passende for »den store exoteriske Hob«!**) Kun under »særdeles Forhold« kan efter Bornemann Litteraturens Tendens være praktisk.

*) Med Rette har i den nyeste Tid Georg Lasson peget paa de stærke Svingninger i Bedømmelsen af Hegel; for nogle er han den dialektiske Jonglør, der vil konstruere Verden af lutter abstrakte Begreber, for andre den store Realist og Empiriker.

**) Heiberg har sikkert paavirket Bornemann stærkt. Efter Martensen's Udsagn var det gennem Heiberg's Afhandlinger, at Vennerne Bornemann og Martensen søgte at trænge ind i Hegel, jfr. H. Martensen: Af mit Levnet I (København 1882) S. 80 og 83.

»Spørgsmålet om, hvad der er gældende Ret, er af en langt mere underordnet Betydning for Videnskaben end for Livet; og Exegesens produktive Moment (hvorved den kan adskilles fra den egentlige Fortolkning i streng Forstand) har kun Realitet som Retsudvikling, medens det umiddelbart betragtet som videnskabelig Bearbejdelse af Retten ej altid vil kunne holde Prøve«^{*)}. Skal Retsvidenskaben ikke blive tilbage for de øvrige Videnskaber, maa den underkastes en spekulativ Behandling. At bortvise Filosofien fra Retsvidenskabens Omraade, vilde kun anslifte Forvirring. De største retlige Grundspørgsmaal kunde aldeles ikke besvares, saa længe Retsvidenskaben hævdede en absolut Uafhængighed af Filosofien, thi sit eget højeste Begreb kan Retsvidenskaben ikke begrunde, da enhver Begrundelse sker ved et højere Begreb. At tidligere filosofiske Behandlinger af Retsvidenskaben vare strandede, laa ene og alene deri, at Filosofien selv var hildet i Ensidighed, men efter Hegel's Optræden, da Filosofien — skønt langt fra at have naaet Fuldkommenheden, langt fra tilfulde at have løst alle sine Opgaver — dog er kommen udover alle ensidige Principer, da den har anvist dem alle deres rette Plads, hvert efter sin relative Gyldighed, »nu da Forsoningen er tilvejebragt paa Filosofiens eget Gebet: nu er der ogsaa Udsigt til, at Forsoningen med de reale Videnskaber og navnlig Retsvidenskaben vil være mulig«^{**)}. Med det Hegelske Løsen begyndte Bornemann sin Forfatterbane, under det Tegn vilde han hjemføre Sejren. Intel Under, at han til Æmne for sin Licentiatafhandling valgte Bort-

*) F. C. Bornemann: Indledningsforedrag til Forelæsninger over Retsvidenskaben ved Kiøbenhavns Universitet (København 1839) S. 9. (Samlede Skrifter V, sammesteds 1866—68, S. 7—8).

***) L. c. S. 15 (S. Skr. V S. 13). Sammenlign hermed Heiberg's bekendte Resumé i »Om Philosophiens Betydning for den nuværende Tid« (København 1833 S. 48, Prosaiske Skrifter I S. 430): »For med faa Ord at karakterisere den Hegelske Filosofi, kan man sige, at den, ligesom den göthiske Poesi, forsoner Idealet med Virkeligheden, vore Fordringer med det, som vi besidde, vore Ønsker med det, som er opnaaet.«

førelsesforbrydelsen*), hvor han uhindret af Lovgivning og Praxis — der anføres vistnok ikke en eneste Dom — kunde lade sin spekulative Genius raade, og det Hegelske Grundsynspunkt prægede og gennemsyrede ogsaa hans »Foredrag over den almindelige Rets- og Statslære«, det Værk, som er den umiddelbare Forløber for Goos' almindelige Retslære. Det toner strax frem i Bornemann's Undersøgelse af Retsordenens Væsen, i hans Tredeling af Menneskelivets Hovedtrin, det naturlige, animalsk-vegetative og det aandelige eller det naturlige, fornuftige og religiøse Liv, i hans Bestemmelse af Retsordenen som en ejendommelig Livets Potens, der staar midt imellem Naturens og Aandens usynlige Intellektualverden. Ligesom det i den Hegelsk-Heibergske Æstetik med dens Undervurderer af det individuelle er den absolute Aand, Verdensaanden, der gennem det enkelte Individ som Mellemed frembringer Kunstværket, er det Kunstværk, vi kalde Retsordenen, ikke et Resultat af den individuelle Menneskaands frie Produktivitet**), men af en i Masserne sig udviklende Almenbevidsthed, Retsbevidstheden har en overvejende objektiv uindividuel Karakter, Retsordenen er den højere Naturens Orden og som saadan den objektive Sædeligheds, Samfundssædelighedens Rige. Man sporer tydelig i disse Vendinger Indflydelsen fra Stahl, der trods sin levende Overbevisning om den Hegelske Filosofis Usandhed***) og sin Tilslutning til Schelling, som dog heller ikke bestod hans filosofiske Vandprøve, og til den historiske Skole, ikke kan fornægte det Hegelske Blod i Aarerne. Efter Stahl er Retten »*das Gemeinethos*«, »*das objektive Ethos*«†), men han adskiller sig iøvrigt fra Hegel — og Bornemann — ved som Verdensprincippet at sætte Guds Per-

*) *De crimine raptus* (København 1839).

**) Jfr. ogsaa C. Weis: *Staten og dens Individuer*. Indledning i Retsvidenskaben (København 1845) S. 23 o. ff.

***) F. J. Stahl: *Die Philosophie des Rechts* I 2. Opl. (Heidelberg 1847) S. XVI.

†) L. c. II 1ste Afd. 2. Opl. (sammesteds 1845) S. 162.

sonlighed, Statens Magt hviler ikke paa menneskelig Overenskomst eller Tildeling, dens Berettigelse skyldes Fuldmagt fra Gud*). I den videre Udformning af Retslæren, i Begrundelsen af Rettens forbindende Kraft, i Forskningen efter én ledende Grundtanke eller de ledende Retsideer, i Formuleringen af Retssystemet — Bornemann nævner her en Hegelsk Trehed: Menneskeretten, hvorunder Formueretten falder, Familieretten og Statsretten — og Undersøgelsen af de enkelte Retsforhold fulgte Bornemann sin filosofiske Ledestjerne. I Æstetiken vurderede Heiberg, metodisk i det mindste, Digterværket efter, om det opfyldte de Fordringer, Digtets »Idé« krævede, i Retsvidenskaben førte Metoden til at paavise Retsideens Fordringer overfor de menneskelige Livsforhold, der ere retlig Ordning undergivne; som et verdsligt Sædelighedens Rige besjæles Retsordenen ikke af det hensigtsmæssiges vaklende Begreb — saaledes udtrykker en af Bornemann's Elever sig —, men af det godes evige Idé**). Men denne Metode, som kunde føre Heiberg ind paa Skematismens og Formalismens snørklede Afveje, forhindrede ikke Bornemann i f. Ex. i Arveretten at frembringe et Værk af høj dogmatisk Rang. Litteraturhistorisk set staar Bornemann som Hegelianismens selvskrevne juridiske Fører; jævnaldrende som C. Weis og Disciple som C. W. Schönberg, hvis Hovedvirksomhed jo ogsaa faldt paa andre Felter, indtog en beskednere Plads i Geledet. Dansk Retsvidenskab bragtes ved ham i Berøring med den af Hegel indledede aandelige Bevægelse, der langtfra er standset endnu, men baade i Tyskland og andetsteds tager stedse kraftigere

*) En nærmere Udvikling af Forholdet mellem Bornemann og Stahl, hvis til det yderste konsekvente teokratiske Standpunkt f. Ex. i Strafferetten lod Kant's Rigorisme langt tilbage, maa forbeholdes til en senere Lejlighed.

***) Christian Wilhelm Schönberg: Om Tilregnelser og forbryderisk Skyld, en Udvikling af Grundsætninger for Criminalvidenskab. Med Henblik paa Literatur og Lovgivning (København 1850) S. 6 f.

Fart. Af Bornemann's Universitets-Forgængere naaede hans Fader, Kant's og Fichte's Discipel, Ørsted's Banemand, Matthias Hastrup Bornemann, hvis Betydning for dansk Retsvidenskab iøvrigt nærmest bestaar i dette Faderskab, kun til i »Den almindelige Retslære« (København 1832) at yde Indledningen og Moralens Grundlære — hvad dette Værk, som aander Studerekammerets og ikke Livets Luft, har med Ret at gøre, vil være en Nutidslæser uklart. J. F. W. Schlegel's »Naturrettens eller den almindelige Retslæres Grundsætninger«*) repræsenterer Kant's Synspunkter med Afvisning af Fichte og Schelling, i Laurits Nørregaard's »Natur-Rettens første Grunde***) fremfores Wolf's matematisk-demonstrative Metode i flad Kedsommelighed***). Men den Retslærer, hvis Virksomhed ogsaa paa Retsfilosofiens Omraade er mere end en Episode af større eller mindre Værd, er Ørsted, hvis Opfattelse for adskillige Grundsynspunkters Vedkommende — Forholdet mellem Ret og Moral f. Ex. — er i væsentlig Overensstemmelse med Goos, Bornemann's direkte Successor, med hvem Goos ogsaa i Metode og Aandsretning er beslægtet†), medens han langt overgaar ham i juridisk-dogmatisk Begavelse.

Det Spørgsmaal, Studiet af Goos' almindelige Retslære i første Linie giver Anledning til at stille, er dette: Er den ikke — som ogsaa Bornemann's — i Virkeligheden Naturet i 2den Potens?††) Det bliver vel altid fastslaaet som en

*) I—II. (København 1805).

**) København 1784.

***) De endnu ældre Naturretsfremstillinger, f. Ex. Hans Paus' udførlige »Naturens Ret, som en Grundvold til den Danske og Norske Borgerlige Ret« (I—IV, København 1750) og Friderich Christian Schönau's Piece »Forsøg paa en Historie om Naturens Rett« (København 1751), have ikke udøvet nogen Indflydelse.

†) Ph. Schweitzer: Geschichte der skandinavischen Litteratur im 19. Jahrhundert III (Leipzig s. a.) S. 27 opfatter vistnok Goos som Hegelianer. Angivelsen af Nellesmann's Navn l. c. vidner kun om Forfatterens Ukendskab til Nellesmann's Virksomhed.

††) Cl. Wilkens: Samfundslegemets Grundlove. Et Grundrids af

Kendsgærning, kères som et Axiom, at Naturretten forlængst har spillet Bankerot; men er Sandheden ikke den, at den alter og atter dukker op, omend i forklædt Skikkelse, og gør Ulykker, hvor den kan komme til dermed? Er det, trods al Nutids-Tale om og Stræben efter Realisme, dog muligt i Undersøgelser, som gaa udenfor den positive Rets sikre Grund, at stoppe Ørene for Naturrettens Sirenesange?*) Den Mistillid til den almindelige Retslære, som det stillede Spørgsmaal giver Udtryk for, har Retsfilosofien ofte selv forskyldt, og forsaavidt er Spørgsmaalet berettiget, men iøvrigt sammenblandes vistnok forskellige Ting deri. Selv den krasseste Positivist opererer med Begrebet »Forholdets Natur«, til syvende og sidst dog vel et naturretligt Rudiment. Naturretten har, som den historisk er fremtraadt som Kritiker og Revolutionerer af den bestaaende positive Ret, saalænge den fremholdt den ideale Fordring til Menneskene, repræsenteret en Virksomhed, der ikke behøver at være af det onde og i hvert Fald til Tider har bragt Menneskeheden frem og saaledes dannet en gavnlig Modvægt til den Kvietisme, som er en logisk Følge af den historiske Skoles Udgangspunkt. Angrebet maa rettes paa Postulatet om den »absolute« Ret og den naturlige deduktive Metode. Hvad nu Goos angaar, giver han i sine »Forelæsninger over den almindelige Retslære« (I—II København 1885 og 1892) en Fremstilling af den etiske Retsfilosofi, altsaa en Slags Haandbog i den ideale Ret, den, som bør være, og synes altsaa at være et let Bytte for dem, der med fuld Føje fornægte Existensen af nogen absolut Ret, ja

Sociologien (København 1881) S. 275 betegner ligefrem Goos som udgaende fra Naturrettens Aand — om end i saa godt Selskab som Jhering's!

*) Ikke uden Interesse lyder Ernst Immanuel Bekker's aabenhjærtige Selverkendelse: »Zehnmal kann man den langweiligen Zopf der alten naturrechtlichen Doctrin sich abschneiden, unversehens schieszt er wieder hinten an«. (»Ruperto-Carola. Illustrierte Fest-Chronik der V. Säcular-Feier der Universität Heidelberg« (Heidelberg 1886) S. 167). Den kan man sikkert give en langt videre Adresse.

for de Skeptikere, som i det hele aldeles ikke ville anerkende Muligheden af en almindelig Retslære. Rent bortset fra, at Goos klart ser Betydningen af den positive Rets Filosofi, der under indbefattet Retshistoriens Filosofi, bør det fremhæves, at han selv saa godt som nogen forstaar Retsbegrebernes Relativitet. Den almindelige Retslære maa forlade de intet-sigende Almindeligheders Omraade, den maa trænge ind i de enkelte Retsforholds Væsen, gøre dem til Genstand for nøje Analyse og derefter anvende Retsideen; den udtæller kun noget, naar dens Lære er bygget paa et omfattende og dybtgaaende reelt Studium af Livsforholdene*). Dette er Goos' Program, hans Retslære bliver derfor ikke Begrebsjurisprudens; det er det virkelige Livs Ret, som induktivt behandles, og dette giver Bogen dens videnskabelige og pædagogiske Værdi og fritager den for at rammes af Bentzon's stærke Ord om »Enkeltmænds næsten formastelige Forsøg paa at udtænkte, hvorledes det hele burde være**). I Formuleringen af Retsideen nærmer Goos sig Bornemann — Sætningen er vistnok mere elastisk end praktisk brugbar —, men ellers ere de Bornemannske Synspunkter forladte. I polær Mod-sætning til den Opfattelse, der fornægter »det hensigtsmæssige« som det retsordnende Princip, hævder Goos Utilitarismens Grundsætning. Skarpt træder han op imod den Hegelske Ringeagt for det individuelle. Det af Bornemann fremstillede »objektive Aandsliv« er ham lige saa ubegribeligt som den Bornemannske »Tænkning i Masserne«. I Enkeltundersøgelserne er Goos naaet et godt Stykke videre frem end sin Forgænger. Lærerig er saaledes hans Udvikling om Forholdet mellem Ret og Moral***) — de Angreb, som af nyere Forfattere ere rettede derpaa, kunde ligesaavel have Adresse til Kant eller Ørsted —, om Sæd-

*) Goos i Letterstedt'ske Tidsskrift III (1880) S. 588, Alm. Retslære I S. 8.

***) V. Bentzon: Skon og Regel (Univpr. 1914) S. 5—6.

***) Saaledes ogsaa H. Hoffding: Etik (4de Udg. Kbhvn. 1913) S. 524.

vanens Forhold til Loven, hans Sondring indenfor Rets-
 handlerne mellem Løfter og Paalæg — den sidste Benæv-
 nelse har iøvrigt aldrig ret vundet Borgerret i Litteraturen —,
 hans Nægtelse af Begrebet »negativ Rettighed«, af Aktiesel-
 skabers Opstilling som juridisk Person, og i det strafferet-
 lige Afsnit hans Tilslutning til Indeterminismen og Opla-
 gelse af Gengældelsesprincippet i hans tidligere Tugt-til-Lydig-
 heds-Teori o. s. v. o. s. v., alt isprængt med et Mylder og en
 Rigdom af skarpsindige og slaaende Tanker, Ideer og An-
 tydninger. Indenfor Retssystemet gores Hovedsondringen
 mellem Retsanordningens og Retshaandhævelsens Institutio-
 ner og indenfor den første Kreds den bekendte Adskil-
 lelse mellem Retsforholdene i den blotte Samleven, i Fa-
 milien og andre snævre Samfund, i det borgerlige Samfund,
 hvorunder Formueretten henføres, og i det politiske Sam-
 fund. Netop ved sine originale og dybtgaaende Undersøgel-
 ser i »Den almindelige Retslære« — man være saa enig i dens
 Hovedanlæg og Metode eller ej — har Goos udøvet den
 store Indflydelse paa sin Samtid, hvilket maaske havde væ-
 ret udelukket ved hans »Strafferet« alene, om end dette Skrift
 vel nok maa regnes for hans betydeligste Arbejde. At Goos'
 Retslære endelig ikke viger for nogen Fremstilling i samtidig
 europæisk Litteratur, er en Kendsgærning, som ogsaa tyske
 Skribenter have fastslaaet*); J h e r i n g's og B i e r l i n g's
 retsfilosofiske Undersøgelser have andet Maal og Sigte
 end en Lærebog, der først og fremmest er beregnet paa Un-
 dervisningsbrug. Man sammenligne den f. Ex. med K o h-
 l e r's »Lehrbuch der Rechtsphilosophie« eller lignende syste-
 matiske Værker for at overbevise sig om Rigtigheden af den
 lige ovenfor fremsatte Dom. Om den i nyeste Tid i Dan-
 mark stedfundne Degradation af almindelig Retslære som
 Fag ved juridisk Embedsexamen har været pædagogisk rig-
 tig og forsvarlig, skal ikke undersøges her.

2. Lige imponerende i Anlæg og Udførelse er Goos' andet
 Hovedværk, Fremstillingen af den danske Strafferet: »Ind-

*) Se f. Ex. Teichmann i »Der Gerichtssaal« XL (1888) S. 399.

ledning til den «danske Strafferet» (København 1875), »Den danske Strafferets almindelige Del. Første Afsnit: Om Forbrydelsen« (smst. 1878)*) og »Den danske Strafferets specielle Del« I—III smst. 1895—1896, foreløbig Udgave i et Bind 1887). Hans bedste Egenskaber som Forfatter ere der koncentrerede, i Forbund med den sjældne systematiske Sans, der ligesom Fløjten i H. C. Andersen's Æventyr med ubarmhjærtig Sikkerhed bringer alt paa sin rette Plads. Stærkt fremtræder ogsaa deri, særlig naturligvis i den specielle Del, den Ævne, M u n c h - P e t e r s e n etsteds med Rette fremhæver som karakteristisk for Goos, Ævnen til at læse og læse ud af et Lovbud, til at aflure det alle dets Hemmeligheder, en Ævne, hvori han kommer Ørsted nær. Goos' filosofiske Tilbøjeligheder forledte ham ikke til at hylde den længe herskende og ret nærliggende Overtro, at Strafferetten i stærkere Grad end de øvrige Dele af Rets-systemet skulde opbygges paa en filosofisk Basis, om end hans første Optræden som kriminalistisk Forfatter faldt paa en Tid, hvor man endnu ikke havde gjort Afregning med Hegel og hans Opfattelse af Straffen som dialektisk Nødvendighed, og hvor den nyere Tids kriminalantropologiske og kriminalsociologiske Tendenser kun svagt havde vist sig i Horizonten. Fra den italienske antropologiske Skole tog Goos strax bestemt Afstand, den internationale kriminalistiske Forening, af hvilken han i kort Tid var Medlem, gav han vel Ret i dens Indsigelse mod tidligere Tidens ensidig juridiske Betragtning af Forbrydelse og Straf og dens Forlangende om samtidig Hensyntagen til sociologiske Synspunkter — noget synderlig nyt heri fandt han dog ikke —, men samtidig protesterede han kraftig mod enhver Sammenstilling af de normale eller tilregnelige Personer med de abnorme eller utilregnelige, han hævder Væsensforskellen mel-

*) Den manglende Del — Forsøg og Meddelagtighed, Straffrihedsgrundene, Strafskyldens Ophør, af Goos mere kortfattet behandlet i »Nordisk Retsencyklopædi«, — vil forhaabentlig ogsaa se Dagens Lys

lem »Straf« som Retshaandhævelse mod de tilregnelige og de Repressions- eller Korrektionsforholdsregler, der komme til Anvendelse paa dem, som efter Samfundets Opfattelse ikke ere tilregnelige (afsindige, Børn)*). Litterært set staar han i Gruppe med Mænd som von Bar og Merkel, Binding og Lammasch. Sin oprindelige strafferetlige Trosbekendelse har han aldrig afsvoret, selv om hans Straffeteori er undergaaet Ændringer.

En kriminalistisk Kæmpeopgave forelaa til Løsning for ham. Den nye endnu gældende Straffelov af 10de Februar 1866 traadte i Kraft faa Aar efter hans Kaldelse til Universitetet. Det gjaldt for ham at skabe det videnskabelige Korrelat dertil, og Resultatet blev et Værk, som vilde indtage en Hædersplads selv i de største Kulturlandes Litteratur. Særlig gælder dette Strafferettens specielle Del, hvor Forarbejderne vare færrest, og hvor Forgængerne, bortset fra Ørsted, kun havde ydet det nødtørftigste. Det er sikkert Goos' ypperste videnskabelige Daad, hans *ἀγορεύσις*, af Forfatteren af disse Linier i sin Tid karakteriseret som et Førstehaandsarbejde uden Sidestykke i nordisk og forøvrigt heller ikke i europæisk Litteratur, i hvert Fald ikke i Tysklands. Med hvilken Føje vil formentlig fremgaa af det følgende.

Nogen samlet systematisk Fremstilling af dansk Strafferet lykkedes det ikke Ørsted at give, men han var iøvrigt ogsaa for denne Disciplins Vedkommende den, der viste Vejen og pegede fremad. Det Fremstød, hans Arbejder betyde, belyses skarpt — bortset fra deres indre Værd — ved en simpel litterær Betragtning af hans Forgængere og samtidige, af hvilke Christian Brorson's »Forsøg til den siette Bogs Fortolkning i Christian den femtes Danske og Norske Lov samt Straffene efter de ældre Love« (København 1791) vel har

*) Jfr. i det hele Goos' Afhandling »Den internationale Forening for Strafferet« i »Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen og praktisk Strafferet« XIII (1890) S. 65—104 og hans Brev til von Liszt i »Bulletin de l'Union Internationale de Droit Pénal« XXI (1914) S. 15—16.

nogen Betydning som en dygtig Kommentar af en skarp-sindig Praktiker, men heller ikke som mere, medens Nørregaard i sine skindmagre Paragraffer blot f. Ex. slaar fast, at »Straf (*poena*) er i Almindelighed et fysisk Onde, sammenføiet med et moralsk Onde«^{*)} og dermed finder Spørgsmaalet afgjort. Medens disse Forfattere nærmest behandlede Strafferettens specielle Del — et Værk som Feuerbach's »Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des positiven peinlichen Rechts« udkom kun faa Aar før Nørregaard's i 1804 indtrufne Dod^{**}) — søgte M. H. Bornemann i »Et Forsøg til at udkaste en almindelig Criminalret« (København 1800) at klare Strafferettens teoretiske Grundspørgsmaal, men man fristes til paa denne Bog, Forfatterens alvorlige Stræben tilltrods, at anvende et Udtryk af G. Brandes »en ulæselig Pakke«; den specielle Del lod han upaaagtet. For Ørsted's omfattende Aand var ingen Forgøring af Strafferetten fremmed, og ligesom sin store samtidige Feuerbach, hvem han nærmer sig i sin Begrundelse af Straffens Væsen, — baade hans og Baue'r's Advarselsteori er i Virkeligheden, som man har sagt, en »omdøbt« Afskrækkelsesteori — havde han det Held at omsætte sin kriminalistiske Viden og Stræben i en legislativ Virksomhed af indgribende Betydning. Som Kriminalist taaler han at maales med en europæisk Alen, kun som saadan var — og er — han kendt og skattet i Tyskland; selv om han ikke f. Ex. i sin Retsbrudslære har sagt det sidste Ord, findes saavel der som paa talrige andre Punkter »den Traad, som langt senere er oplaget og spundet videre^{***}). F. C. Bornemann's spekulative Temperament laa det nærmest at sysle med Strafferettens almindelige Problemer; i sin Begrundelse af Straffen gaar han

*) Forelæsninger over den Danske og Norske Private Ret IV (København 1788) S. 5.

***) I—II (Erfurt og Chemnitz 1799—1800).

***) Goos: A. S. Ørsted's Betydning for Moral- og Retsfilosofien samt Strafferetsvidenskaben II S. 96.

ligesom Stahl ud fra Retfærdighedsideen*), dog uden det den af Stahl iførte teologiske Klædebon; i »den specielle Del« kom han, bortset fra enkelte værdifulde bredere Undersøgelser ikke synderlig videre end til at meddele Noter og Berigtigelser til T. A l g r e e n - U s s i n g's »Haandbog i den danske Kriminalret«. Bornemann's Hovedsondring indenfor Delikterne er mellem de private Forbrydelser (særlig Ærefornærmelser) og »de egentlige« (»offentlige«) Forbrydelser, og indenfor de sidste mellem 1) Forbrydelser mod den almindelige Borger-sikkerhed (Forbrydelser mod Ejendomssikkerheden og mod den personlige Sikkerhed (Legemskrænkelser, Manddrab) og almenfarlige Forbrydelser), 2) Forbrydelser mod den offentlige Sædelighed — derunder ogsaa Hor og Bigami — og Religionen samt endelig 3) de egentlige Statsforbrydelser. Videnskabelig set prætenderede U s s i n g's meget benyttede Haand-bog**) intet; dens Hovedøjemed var at være »den praktiske Forretningsmand« til Nytte; han forkaster Gengældelsesteoriene og hylder den ældre Sikkerhedsteori. At Afskrækkel-se er Hovedhensigten med al Straf, flyder umiddelbart af Straffens Natur. Systematisk set gør Bogen et lidet stringent Indtryk; et større Fremskridt er det, at Ussing har Blikket aabent for Vigtigheden af Anførelsen af Domstolenes Afgørelser, om end Praxis, ligesom hos Bornemann, tilsyneladende i det mindste, spiller en ganske underordnet Rolle i Fremstillingen. Strax efter Emanationen af Straffeloven af 10de Februar 1866 udsendte den dygtige Praktiker E m i l I ü r g e n s e n en »Almeenfattelig Veiledning til Forstaaelse af Straffelovens Grundsætninger og almindelige Bestemmelser« (København 1866), der ingen videre Betydning havde. Først ni Aar senere udkom det Værk, som bragte den Fornyelse, dansk Videnskab havde fornøden.

*) Stahl: »Es ist das ewige Gesetz der Gerechtigkeit, dass auf das Böse — sohin im Staate auf das Verbrechen — die Strafe folge unabwendbar, das bekundet jedes unbefangene Bewusstseyn« (Die Philosophie des Rechts II 2den Afd. (Heidelberg 1846) S. 516).

**) 4de aldeles omarbejdede Udg. Kbhvn. 1859.

Goos' »Indledning til den danske Strafferet« bragte ham med et Slag frem i forreste Række af Europas Kriminalister. Baade i Norden og Tyskland blev Bogen hilst som en litterær Bedrift. Selv hvor Forfatteren færdedes paa ofte betraadte Marker, pløjede han dybere end andre. Overlegent grupperede han de vigtigste af de utallige Straffeteorier, kraftigere end nogen anden folte han deres respektive Fædre paa Pulsen, skarpt og sikkert paaviste han Svagheder i Fundament, Skævhed i Tankegang, bristende Logik. For Goos var Forbrydelsen det uforkastelige Vidnesbyrd om, at Forbryderens Karakter ikke var formet til fast, ubrødelig Lydighed mod Loven, og Straffens Formaal blev da at optugte denne Karakter, denne Vilje til Lydighed mod Loven. I sin 1892 udgivne 2den Del af »Retslæren« modificerede han denne Teori og optog det tidligere af ham afviste Gengældelsessynspunkt som et Led deri*), men i Modsætning til Deterministen M e r k e l fra et rent indeterministisk Stade. Dybt bunder Gengældelsesideen i det menneskelige Sind — for K r a e p e l i n er Hævn og Gengældelse ogsaa et —, men det var ikke Hensynet til dens vældige historiske og faktiske Rolle, der bestemte Strømkæntningen hos Goos. Han kunde ikke af Hensyn til den menneskelige Frihed følge de Konsekvenser, Forkæmperne for den moderne Formaalets straf syntes at maatte drage; »de ubestemte Straffedomme« vilde prisgive Individets Ret overfor Samfundet. Straffen er foruden Tugt en Soning. Den er den Lidelse, hvori Samfundet udtrykker sin Dom om Skyldens Storrelse. Hans Standpunkt betød en Tilbagevenden til den klassiske Skoles etiske Postulater. Med samme Energi, samme Forstandsskarphed gennemførtes Fremstillingen i »Indledningen«; tyske Kritikere fremhævede bl. a. Afsnittet om Straffelovens Virkekreds med Hensyn til Forbrydelsens Sted og

*) C. N. Starcke: Samvittighedslivet (København 1897) S. 155 o. ff. ser et stort Fremskridt heri. Jfr. tildels ogsaa Eyvind Olrik: Studier over Tilregnelighedsspørgsmaalet i Strafferetten (København 1897) S. 35 o. ff.

Subjekt*); af stort Værd ere ogsaa de vanskelige Undersøgelser om skærpende og formildende Straffelove og om Berøringerne mellem de ud af Kraft traadte Straffelove og senere begaaede Forbrydelser.

Den Beundring, »Indledningen« havde vakt, fik ny Næring ved Udviklingen af den fuldbyrdede Forbrydelse i første Afsnit af »den almindelige Del« (1878). Et Hovedpunkt heri var Goos' berømte Retsbrudslære, hans Bestemmelse af den retstridige Handling som den, der under de forhaandenværende Omstændigheder udsætter det retsbeskyttede Gode for en efter Aarsagsloven forudseelig Forstyrrelse, medmindre dens Foretagelse trods sin Farlighed har Medhold i en fornuftig Livsvirksomheds Krav og da sker med Iagttagelse af fornuftig Forsigtighed, eller kortere udtrykt den farlige og uforsvarlige Handling. Den ældre danske Teori — selv Ørsted medregnet — var med sin Sammenblanding af objektive og subjektive Momenter ikke naaet at give dette Kardinalspørgsmaal sin afsluttende Løsning, i Tyskland havde Forskere som Krug, Stübel og Luden forsøgt Besvarelser, men den Opfattelse, som i alt Fald i Norden fandt størst Tilslutning, fremsattes omtrent samtidig og uafhængig af hinanden af Danskeren Goos**) og Nordmanden Getz***), beslægtet med Tyskeren von Bar's Lære i det skarpsindige Skrift »Die Lehre vom Causalzusammenhange im Rechte, besonders im Strafrechte« (Leipzig 1871), Forløberen for von Kries' Teori om den adækvate Kausal-sammenhæng, der endnu drøftes i Tyskland, hvor Spørgs-

*) Schierlinger i »Der Gerichtssaal« XXVIII (1876) S. 637—38, se ogsaa Binding: Grundriss des Deutschen Strafrechts. Allgemeiner Teil (8. Opl. Leipzig 1913) S. 80, jfr. S. 60.

**) I utrykte Forelæsninger 1870, jfr. Aagesen's foran S. 30 Note * citerede Universitetsprogram af 1871 og Jul. Lassen: Om Betingelserne for Forsøgets Strafbarhed (København 1879) S. 10.

***) »Om den saakaldte Delagtighed i Forbrydelse« (Kristiania 1875), optaget i Getz' »Juridiske Afhandlinger« (Kristiania 1903) S. 3—94. Jfr. iøvrigt Getz' egen smukke Udtalelse i »Norsk Retstidende« 1879 S. 302 Note 2.

maalet stadig er *sub judice*. I Meddelagtighedslæren gik Goos og Getz hver sin Vej. I anden Række efter den af Goos fastslaaede principale Lov om Handlefrihedens Grænser opstillede han den Sætning, at Handlinger, der i sig selv, objektivt bedømte, ikke ere eller behøve at være retstridige, dog ikke maa stilles i en Retsbrudsviljes Tjeneste, altsaa ikke maa foretages for at bidrage til Realisationen af en saadan, og herpaa støttedes Strafbarheden af Forsøg og Meddelagtighed, medens Getz — med Tilslutning af Jul: Lassen og Torp — hævdede, at Spørgsmaalet om Meddelagtigheds Retstridighed maa afgøres efter den almindelige (principale) Lov om Handlefriheden. Til denne vigtige Undersøgelse sluttede sig dybtborende Udredninger af Retsbrudets Tilregnelighed, af Strafbarheden af juridiske Personer, Retsvildfarelse, Forsættet, hvor Goos bl. a. for sit Vedkommende afgjorde det gamle Stridsspørgsmaal om *dolus eventualis* ved en Udvisning deraf af Forsættets Rige som et uholdbart Begreb.

Goos' Strafferets »specielle Del« er sikkert et af nordisk Retsvidenskabs betydeligste dogmatiske Værker og indtager ogsaa, som allerede ovenfor bemærket, en enestaaende Plads i europæisk Retslitteratur. Hvad man nærmest skulde sammenstille det med, er *Kommentarer* som *Garraud's* »*Traité théorique et pratique du droit pénal français*«^{*)}, *Carrara's* »*Programma del Corso di diritto penale*«, *Joaquin Francisco Pacheco*: »*El código penal concordado y comentado*«^{**)} og maaske *H. J. Smidt*: »*Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht*«^{***)}. Men for tysk-østerrigsk Videnskab var Strafferettens specielle Del altid Stedbarn, den almindelige Del bød den tyske Spekulation og Begrebsgranskning rigere Opgaver og større Tumbleplads. Hos den geniale Banebryder *Feuerbach* — for blot at begynde med ham — er den »positive« eller specielle Del, selv med *Mittermaier's* udførlige Noter, et magert analytisk

*) I—V Paris 1888—94 og senere Opl.

***) I—III Madrid 6te Udg. 1888.

****) I—V Haarlem 3die Opl. 1900 o. ff.

Skelet, der indskrænker sig til at give en kort og knap Begrebsbestemmelse og en sparsom historisk Henvisning til Romerretten og ældre tysk Ret, og hans Efterfølgere betraadte, i det store og hele, denne Vej. Videnskabelig og praktisk en March paa Stedet. Jenull og Roszhirt, Martin og Wächter, Salchow, Bauer, Jarcke, Heffter, Abegg, Marezoll, Temme, Berner, Schütze og Merkel*) indskrænkede sig til det traditionelle Paragraf- og Grundrids-Princip. Hos Tittmann, Henke, Hälschner og Haeblerlin**) gores Tilløb til en Fremstilling paa

*) Jfr. Anselm v. Feuerbach: Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen Peinlichen Rechts (14. Udg. Giessen 1847) S. 264 o. ff., Sebastian Jenull: Das Oesterreichische Criminal-Recht nach seinen Gründen und seinem Geiste II (Grätz 1809). C. F. Roszhirt: Lehrbuch des Criminalrechts (Heidelberg 1821) S. 193 o. ff., Martin: Lehrbuch des Teutschen gemeinen Criminal-Rechts (2. Udg. Heidelberg 1829) S. 241 o. ff., C. G. Wächter: Lehrbuch des Römisch-Teutschen Strafrechts II (Stuttgart 1826), J. C. Salchow: Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts, mit besonderer Rücksicht auf das preussische Recht (3. Udg. Halle 1823) S. 138 o. ff., Anton Bauer: Lehrbuch des Strafrechts (2. Udg. Göttingen 1833) S. 233 o. ff., C. E. Jarcke: Handbuch des gemeinen deutschen Strafrechts II—III (Berlin 1828 og 1830), A. W. Heffter: Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafrechts (5. Opl. Braunschweig 1854) S. 156 o. ff., J. Fr. H. Abegg: Lehrbuch der Strafrechts-Wissenschaft (Neustadt a. d. Orla 1836) S. 261 o. ff., Theodor Marezoll: Das gemeine deutsche Criminalrecht als Grundlage der neueren deutschen Strafgesetzgebungen (3. Udg. Leipzig 1856) S. 225 o. ff., J. D. H. Temme: Lehrbuch des Preussischen Strafrechts (Berlin 1853) S. 549 o. ff. og Lehrbuch des Gemeinen Deutschen Strafrechts (Stuttgart 1876) S. 202 o. ff., A. F. Berner: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts (16. Opl. Leipzig 1891) S. 338 o. ff., Th. R. Schütze: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts auf Grund des Reichsstrafgesetzbuches (2. Opl. Leipzig 1874) S. 220 o. ff., A. Merkel: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts (Stuttgart 1889) S. 285 o. ff.

**) C. A. Tittmann: Handbuch der Strafrechtswissenschaft und der deutschen Strafgesetzkunde II—III (Halle 1807 og 1809), Eduard Henke: Handbuch des Criminalrechts und der Criminalpolitik II—III (Berlin og Stettin 1826 og 1830), Hugo Hälschner: Das

en bredere Basis, men de nyeste Lærebøger som J a n k a's, H u g o M e y e r - A l l f e l d's og v o n L i s z l's have bevareret den historiske Linie fra Feuerbach. Den tyske Kriminalist, der først slog til Lyd for en Forandring, var B i n d i n g, som selv konverterede sit »Grundriss« til en »Lehrbuch« og i Fortalen til den sidste (1905) bittert beklagede sig over den tidligere Videnskabs Forsømmelse af den specielle Del*). Hvad Goos' Værk betød ogsaa i Sammenligning med tysk Videnskab, blev tilfulde anerkendt af den i Aaret 1912 afdøde særlig litteraturkyndige Basel'er-Professor A l b e r t T e i c h m a n n i en Anmeldelse i »Der Gerichtssaal«**). Med Rette pegede Teichmann her paa et af de Punkter, hvor Goos' Fremstilling langt overgaar hidtidige tyske og andre europæiske Behandlinger, den til det yderste gennemførte Hensyntagen til Praxis, en Rets-Kilde, der selv i Binding's nys anførte Bog indtager en meget beskeden Plads. Klart viser det sig da i dette Goos's Hovedarbejde, at det for ham ikke i første Linie er det rene Skema, som er det afgørende, Retsreglernes logiske Udvikling beror ikke for ham paa den abstrakte begrebsmæssige Deduktion, men er knyttet til det mest indgaaende Studium af Retsanvendelsen. Klages der over, at den systematiske Begrebsættelse i sin dialektiske Bevægelse næsten naturnødvendig maa føre til Adsplittelse af praktisk og naturlig beslægtede Æmner, rammer en saadan Anke netop kun Systematiken, det ydre, ikke Begrebsudviklingens indre Værd, hvorpaa det dog alene kommer an. Den af Goos

preussische Strafrecht III (Bonn 1868, ufuldendt), C. F. W. I. Haeblerlin: Grundsätze des Criminalrechts nach den neuen deutschen Strafgesetzbüchern III—IV (Leipzig 1848—49).

*) Jfr. min Meddelelse i »Ugeskrift for Retsvæsen« 1905 S. 691.

**) XL (1888) S. 399—400. Da denne Anmeldelse vistnok er mindre bekendt, vil det formentlig have nogen Interesse at citere et Udsnit deraf. Teichmann udtaler bl. a. l. c. S. 399: »Im Schärfe des Urtheils und Sorgfalt der Erörterung übertrifft es das bisher in Dänemark geleistete, und ich wüsste auch aus sonstiger Literatur anderer Staaten kein Werk zu nennen, dass der Rechtsprechung eine so ausgedehnte Berücksichtigung schenkt, wie vorliegendes Werk ...«

i Strafferettens specielle Del foretagne Inddeling af de enkelte Forbrydelser følger ganske det indenfor Retsanordningen opstillede ovenfor omtalte System, der i Klarhed og Overskuelighed betyder et stort Fremskridt overfor de mere eller mindre vilkaarlige Systemer af Bornemann og andre. Det vilde føre for vidt her — og formentlig ogsaa være ufornødent — Punkt for Punkt at paavise, hvor langt Goos i dette Skrift har ført dansk Strafferetsvidenskab frem. Helt igennem glimte de enkelte Specialundersøgelser af Forfatterens sjældne juridiske Intelligens. Fremhæves kunde bl. m. a. Dokumenteringen af, at Straffelovens § 203 (de mindre grove Legemsfornærmelser) ikke maa betragtes som staaende isoleret, men som en Fortsættelse af Straffebudet i § 200 og altsaa omhandlende de Tilfælde, at Volden efter den sidstnævnte Paragraf har haft en Skade til Følge, den indgaaende Fortolkning af Straffelovens § 210 (ulovlig Tvang), Udviklingen om Dokumentfalsk o. l. (Forbrydelserne mod den sociale Handlefrihed) og om Berigelsesforbrydelserne, hvor Goos som det til *animus lucri faciendi* svarende objektive Retsbrudsmoment opfatter Berigelsen som et Angreb paa den Interesse, Samfundet har i det etablerede Formuefordelingsystem. Et prægnant Exempel paa den Sikkerhed og Overlegenhed, hvormed Goos tumler selv de mest spegede og indviklede Lovbestemmelser, er Dissektionen af Straffelovens Bedrageriparagraffer, et Æmne, han senere optog til fornyet Undersøgelse i den ypperlige Afhandling »Bemærkninger om Bedrageriforbrydelsens Behandling i dansk Ret« i »Tidsskrift for Retsvidenskab«^{*)}. Selv om den nugældende Straffelov, hvad jo meget tyder paa, i en ikke altfor fjærn Fremtid finder en Efterfølger, selv om det af Goos opstillede System, den af ham fulgte Metode afløses af andre, vil, saa længe dansk Videnskab virker, hans Strafferets specielle Del bevare sit Værd som en fremragende Aandspræstation af en fremragende Retstænkere — en Mesters mesterlige Værk.

*) XIII (1900) S. 42—148.

III.

Den 3die Januar 1915 fylder C a r l G o o s 80 Aar. Midt imellem os staar han, i fuld Legems- og Aandskraft. Han ser tilbage paa et Liv, fyldt af den intensiveste Arbejdsglæde, baaret og støttet af en Arbejdsævne, som kun faa eje den. Paa hver Plads, han har været sat, har han trukket Læsset, paa Universitetet, i Rigsdagens Udvalg, som Ordfører for betydningsfulde Udvalg, i Lovkommissioner, i alle de praktiske Stillinger, han har indtaget, og dem, han den Dag i Dag beklæder. I den politiske Kamptid stod der oftere Gny om Goos' Navn, og det kunde hænde, hvad der synes at være en sørgelig Følge af de smaa Forhold i et lille Land, at Modstandere for Politikeren Goos glemte den udmærkede retslærde, syntes ikke en Gang at skimte den Glans, han har kastet over sit Fædreland ved sit geniale Arbejde paa alle Retslivets Felter. Han har været en Lærer for os alle, for Teoriens Dyrkere som for Praxis' Udøvere. En ualmindelig Vækker og Ansporer, en Sædemand for Tanker, der have spiret, ere modnede og have baaret Frugt i mange Fold. Han har skaffet dansk Retsvidenskab den Plads i Solen, som den fortjente. Med Sikkerhed er det vanskeligt at spaa om Fremtiden, Litteraturens Mænd, baade den videnskabeliges og æstetiskes, ere snart paa Bunden af Bølgedalen, snart oppe paa Bølgernes Top. Den samme Skæbne rammer vel ogsaa Goos. Men Kærnen i hans Værk vil bestaa. Den Plads, han historisk har indtaget, den Indflydelse, han har udøvet, vil ingen kunne bestride eller røve. Og Eftertidens Dom eller Vurdering bør ikke forurolige os. Vi, hans samtidige, kunne i hvert Fald vidne, at hans Indsats i dansk Aandsliv vilde vi ikke have undværet. Til den sjældne Aarsfest, han fejrer, lyder en varm Hyldest og Tak fra enhver, der har beskæftiget sig med vor Ret, en Tak, der forenes med Ønsket om endnu en lang og lykkelig Virksomhed i Retslivets Tjeneste.

Multos annos!